

Informačná spoločnosť a jej životné prostredie

R. Šteis: *Information Society and its Environment. Život. Prostr., Vol. 31, No. 4, 173–175, 1997.*

The article tries to outline the problem of the environment of nascent information society. It depends on the way of life and transformation of sectors, which in most societies is being realized between the second and the third sector to the fourth sector, which is dealing with production and distribution of information.

It gives attention to spatial consequences of these sectors and especially investigates the problem of the environment. It sets out from the knowledge that mankind is entering a transitional period of post-industrial society, where, apart from various other changes, important changes are happening so that the present way of production of material values (products) is being changed into the production of intelligence property values (products).

As a consequence of this the localization of new activities is changing, too (back to settlements and their agglomeration systems) and new preconditions are arising for landscape and nature rehabilitation. In such a way a new kind of qualitative relations between man and nature is being formed.

Ludstvo vstupuje do nového obdobia. Nemá ešte dostatok poznatkov aby presnejšie označilo jeho novú kvalitu. Preto ho zvykne nazývať *postindustriálne obdobie*. Ako však z hlbšieho skúmania vyplýva, možno toto označenie prijať iba ako vstup pre ďalší výskum, v ktorom by sa malo dokázať, že nejde iba o časové či vecné zaradenie, pokračovanie súčasného trendu, ale o významné zlomové obdobie, ktoré môže podstatnou mierou prispieť k humanizácii prírody a naturalizácii človeka.

Prebieha totiž transformácia industriálnej spoločnosti na servisnú, ale najmä na informačnú. Pre túto transformáciu je charakteristická zmena v produkcii hodnôt z hmotných na duchovné. Tento trend súvisí s historickým vývojom a transformáciami druhov práce, ktoré zvykne nazývať *sektormi*.

V dôsledku potrieb spoločnosti sa vyvinulo poľnohospodárstvo (využívanie prírodných podmienok a surovín – *I. sektor*), vznikol a zavrhol sa rozvinul priemysel (*II. sektor*). Spočiatku sa opieral o lokálne zdroje, až neskôr v rámci nárastu produkcie sa začal orientovať na široké kontinentálne až mimokontinentálne územia.

Narastanie rozsahu a zložitosti gigantického industriálneho procesu vyvolávalo potrebu výskumu, projekcie, rôznych služieb, distribúcie, obchodu, školstva, bankovníctva atď., teda nevyhnutný "servis – vyššie služby". To podmienuje vznik ďalšieho – *III. sektora*. Spočiatku vychádzal z industrializácie, ale neskôr spätne ovplyvňoval jej výsledky. Tým sa postupne vytvorili predpoklady na vznik nového sektora – *kvartérneho*.

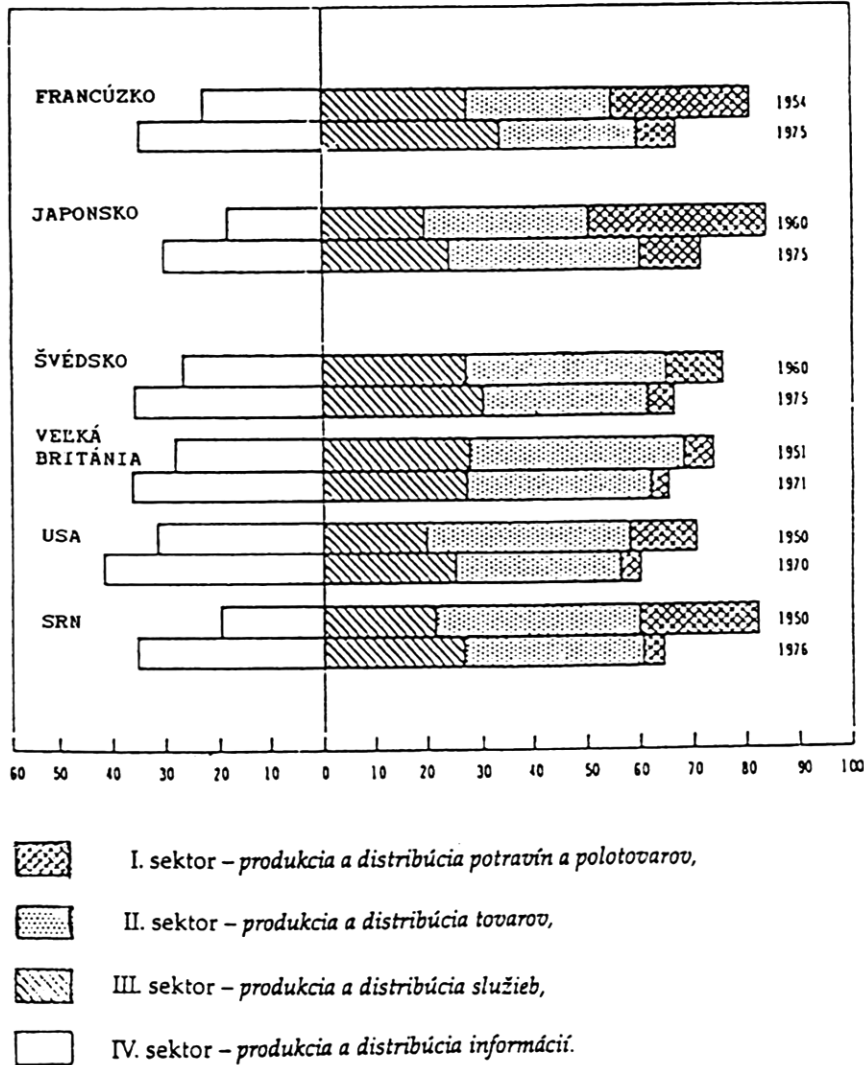
Každý sektor má vlastné znaky a kvality:

- I. sektor – *produkcia a distribúcia potravín a polotovarov,*
- II. sektor – *produkcia a distribúcia tovarov,*
- III. sektor – *produkcia a distribúcia služieb,*
- IV. sektor – *produkcia a distribúcia informácií.*

O rozvoji kvartérneho sektora v celkovej štruktúre zamestnanosti svedčí údaj OECD z r. 1981 (obr. 1 – novšie komplexné údaje zatiaľ nie sú k dispozícii) vo vybraných svetových ekonomikách (Francúzsko, Japonsko, Švédsko, USA, Veľká Británia, Nemecko) v skúmanom období (v rozpätí 11–20 rokov). Z nich vyplýva, že:

- zamestnanosť v informačnom sektore (IV. sektor) je už (až na Japonsko) dominujúca,

1. Zamestnanosť podľa hospodárskych sektorov v krajinách OECD
(podľa OECD (Hrsg.), Information, Activities, Electronics and Telecommunication Technologies, 1981)

- súbežne s tým vzrástla aj zamestnanosť v sektore služieb (III. sektor) s výnimkou Veľkej Británie,
- zamestnanosť v III. a IV. sektore sa výrazne zvýšila vo všetkých krajinách,
- zamestnanosť v I. sektore poklesla na polovicu až pätinu pôvodnej.

Nový sektor charakterizuje nová kvalita. Jej znakmi sú najmä:

- dominujúca nová technológia v kombinácii počítačov a komunikácií,
- kvalitatívna zmena inovačnej technológie priemyslu (stroj) na novú úroveň (počítač), čím sa dosahuje aj dôležitý posun od nahrádzania fyzickej práce k nahrádzaniu duševnej práce človeka. Stroj vytvoril predpoklady masovej produkcie tovarov, počítač umožňuje masovú produkciu informácií a znalostí.

Podnik sa stáva producentom a distribútorom informačných "tovarov". Informácie sa distribuujú, predávajú, vymieňajú, sú novým artiklom "trhového hospodárstva".

Dominujúce odvetvia II. a III. sektora nahradia odvetvia, ktoré budú produkovať vedomosti, nápady, návrhy, všestranné a rýchle informácie, celé systémy procesov a pochodov tvorby a realizácie. Človeku zostane povinnosť humánneho výberu a rozhodovania.

Systémový a synergický prístup sa stane pre spoločnosť a ekonomiku nevyhnutným. Zmení sa doterajší socio-

ekonomický princíp rozvoja (oscilácia medzi ponukou a dopytom) na cieľovo zameraný postup a jeho spätné kroky.

Pravda, tak ako pri predchádzajúcich sektoroch, nezmenia sa iba charakteristické znaky spôsobu výroby, ale aj spôsobu života. Pevné organizačné formy produkcie (relatívne dlhodobé) nahradia dobrovoľné zoskupenia, ktorých trvácnosť sa bude odvodzovať od trvácnosti úloh a potrieb. Informačná spoločnosť nebude pracovať

na triednych princípoch, konkurencii a ziskoch, ale bude občianskou spoločnosťou s inou štruktúrou "kapitálu", opierajúcou sa o vysokú mieru integrovaného poznania a sociálneho hodnotového systému. Z toho vyplýva nielen jej netriedny a nestranný charakter, ale najmä decentralizovaný princíp organizácie, dobrovoľná a dohodnutá hierarchizácia s inými znakmi občianskej spoločnosti.

V informačnej spoločnosti sa teda zmenia ciele spoločenského rozvoja, princípy spravovania verejných vecí, pribudnú nové formy participácie. Masovú *spotrebu* ako dominujúcu formu predchádzajúcich spoločností nahradí masová *tvorba*. Nové vedecké poznatky, sociálno-ekonomické možnosti a nové chápanie prostredia prírodného i umelého umožnia vytvoriť novú harmóniu človeka s prírodou.

A tu sme pri problematike životného prostredia, osídlenia, urbanizácie, architektúry krajiny, ale aj prírody a ekológie.

Najdôležitejšie zmeny dôsledkov na osídlenie a prírodu vyplývajú zo zmeny charakteru ľudských činností.

V období pôsobenia aktivít kvartérneho sektora sa naplno uplatnia a budú dominovať duchovné činnosti, čo prinesie *premenu vo vytváraní hodnôt produkcie spoločnosti z hmotných na duchovné*.

K tomuto dôležitému dominantnému znaku kvartérneho sektora pristupuje ešte rozšírenie priestorového pôsobenia produkcie a distribúcie od lokálnych až po globálne dimenzie, a to v neustále sa zrýchľujúcom tempe. Tieto nové charakteristiky ovplyvnia nielen celú ľudskú spoločnosť, jej činnosti, spôsob života, hodnotový systém, ale v neposlednom rade priestorové podmienky, v ktorých ľudia žijú, teda životné prostredie, čo je z hľadiska našej disciplíny prvoradá oblasť problémov.

Nová štruktúra ľudských činností zásadne poznačí aj miesta, kde sa budú uplatňovať a prejavovať. **Bude to znamenať návrat činností (výrobných a obytných) do ľudských sídel.**

V oblasti produkcie to bude znamenať zníženie potrebu záberu nových plôch a naviac, aj možnosť využívania jestvujúcich výrobných, obslužných i obytných fondov. Odstránia sa zdroje znečistenia vzduchu, pôdy a vody, alebo sa prinajmenšom podstatne obmedzia.

Po novom bude treba upraviť priestorový vzťah **práca – bývanie**. Dosť veľkú časť bude tvoriť práca doma. Bude to mať ďalší vplyv na strohé funkčné členenie územia sídla, ktoré vyplynulo z potreby oddeľovať výrobné plochy od obytných v období industrializácie. Polyfunkčnosť nebude iba horizontálna, ale aj vertikálna, čo iste zníži potrebu neprímernej etážovosti.

Nová kvalita produkcie priaznivo ovplyvní vzťah človek – príroda, lebo z produkcie kvartérneho sektora nevyplývajú nečakané nové vplyvy a nároky na prírodu,

jej prvky, subsystemy a systémy. Znížia sa aj nároky na nové územia a fyzické fondy. Príroda sa bude môcť znova ozdraviť a rehabilitovať nielen v rámci krajiny, ale najmä v sídlach a vzájomne sa podporiť a previazat. Nebudú potrebné ochranné bariéry.

Pretože dopravné procesy prestanú rozhodujúcim spôsobom vplývať na koncepcie ekonomiky, osídlenia a urbanizácie, zvýši sa možnosť plnohodnotného využívania vybudovaných fondov (najmä najnovších). Na Slovensku je to dôležitý problém a ponúka možnosť intenzívnejšieho využitia vybudovaných fondov na vidieku, kde ich doterajšie sektory primerane nevyužívali. Nový spôsob komunikácií podstatne ovplyvní objem, druh, intenzitu, časové rozloženie a rozmiestnenie dopravy. Podstatnou mierou to ovplyvní aj doterajšie koncepcie jednotlivých druhov dopravy, výšku investícií a etapové realizácie.

Filozofia starostlivosti o životné prostredie dostane nové impulzy, ktoré vyvolajú potrebu prehodnotiť jestvujúce koncepcie opierajúce sa o odstraňovanie negatívnych dôsledkov vznikajúcich pri tvorbe hmotných hodnôt. Postupne bude treba riešiť problematikou súvisiacu s tvorbou duchovných hodnôt, ktorá obsahuje rad psychických a sociálnych problémov (strety, individualizmus, izolácia atď.). V súlade s týmito procesmi sa budú misieť po novom rozpracovať aj nástroje a disciplíny tvorby prostredia, ako je architektúra (nový obsah bytu – bývania, občianskej vybavenosti atď.), urbanizmus a územné plánovanie (nový obsah činností v meste, zvýšenie miery polyfunkčnosti, presun aktivít z centier do okolia, posilňovanie aglomerovaných sústav, regulovanie dopravy, ozelenenie, budovanie informačných technológií, celková humanizácia prostredia atď.) a regionalizmus (nové pohľady na osídlenú krajinu, súlad socio a ekosystémov, Žákova predstava o "obytnej krajine").

A tak sa začne naplňovať predpoklad novej harmónie medzi človekom a prírodou.

Literatúra

- Fourastie, I., 1952: Le grand espoir du 2e siècle. Paris.
- Henckel, D., Nopper, E., Rauch, N., 1984: Informationstechnologie und Stadtentwicklung – Schriften des deutschen Instituts für Urbanistik. Bd. 71. Kohlhammer-Deutscher Gemeindeverlag Stuttgart.
- Kolektív, 1994: Europa und die globale Informationsgesellschaft (Empfehlungen für den Europäischen Rat). Brüssel 5.
- Meier, B., 1995: Die Informationsgesellschaft. Institut der deutschen Wirtschaft, Köln.
- Šteis, R., 1985: Nový urbanizmus. VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.